

Zpráva o konferenci

Daniela Vodáčková (Univerzita Karlova)

Ve dnech 9.–10. listopadu 2021 uspořádalo Remedium Praha o.p.s. celostátní konferenci s názvem: „Krise nás zasahuje, učí, proměňuje“. Šlo v pořadí o čtvrtou konferenci přinášející téma z oblasti psychologie krize a možností práce s krizí — jde o jedno ze základních odborných témat, kterým se tato organizace zabývá po stránce metodologické, didaktické — je poskytovatelem řady výcvikových programů v oblasti mj. krizové intervence.

Námětem konference se stalo dění nejaktuálnější — jak z hlediska psychologie krize zvládáme téma covidu. Odborný tým konferenci připravoval určitou dobu a nebylo jisté, zda bude možné z epidemiologických důvodů konferenci uskutečnit živě nebo online. Přání všech směřovalo, po všech zkušenostech s online setkáními, ke změně.

Za důsledných epidemiologických opatřeních se cca 100 účastníků sešlo v hotelu Olšanka na Žižkově.

Design konference vycházel z premisy, že nikdo nejsme expertem na covid a potřebujeme se navzájem ke kladení a zodpovídání otázek.

Zazněla dvě vstupní sdělení — filozoficko-spirituální esej Mgr. Adama Borziče, psychoterapeuta, literáta, šéfredaktora literárního časopisu Tvar a PhDr. Daniely Vodáčkové, která otevřela konferenci textem formulujícím základní obrysy toho, jak můžeme téma covidu pojímat v oblasti psychologie krize. Obě sdělení jsou součástí tohoto textu.

Poté se uskutečnila první panelová diskuse s názvem: **1. „Jak nás to zasáhlo všechny“**. Panel moderovala a připravila Mgr. Lucie Salačová a hosty panelu byli: Mgr. Kateřina Lišková Dis, (odborná ředitelka Linky bezpečí z.s.), Jan Vališ, DiS. (vedoucí programu, Salesiánské středisko mládeže — SVČ, o.p.s.), Mgr. Kateřina Bohatá (vedoucí Linka seniorů Elpida, o.p.s.), Mgr. Helena Kosková (Natural Spirit; Terapie Vážka). Covid zasáhl skutečně všechny, úhlem této diskuse bylo prohlédnout si průřezově celou populaci od dětí až po seniory, zachytit nejčastější reakce, potřeby obavy apod.

Po panelové diskusi následovala tzv „práce v hnízdech“. Účastníci konference byli předem rozděleni do tzv. hnízd, a aby se v sále nepřesouvali, již předem „do hnízd“ byli usazeni. Ke každému hnízdu přišli dva předem připravení facilitátoři a s účastníky diskutovali jejich profesní a osobní zkušenosti s cílem jakýchsi kvazi focus groups postihnout důležité body. Vše bylo zaznamenáno na předem připravené archy a obsah diskuse nyní zpracováváme.

Odpoledne konference pokračovala dalšími dvěma panelovými diskusemi:

2. „Záchranáři a interventní — náraz, akce perspektivy“. Panel moderovala a připravila PhDr. Daniela Vodáčková a hosty byli Bc. David Tichý (vedoucí KC Ostava, z.s.), mjr. Mgr. Tomáš Adámek (psycholog HZS Jihočeského kraje), Radek Stolář, DiS. (krizový intervent HSZ Zlínského kraje).

3. „**Kde je křehkost a síla člověka nesoucího primární zátěž**“. Ke křehkým cílovým skupinám patří handicapovaní, nemocní, umírající lidé. Panelovou diskusi vedl a moderoval psychiatr MUDr. Jan Lorenc. Hosty panelu byli Mgr. Daniel Krejcar, MBA (vedoucí psycholog, Psychiatrická nemocnice Bohnice), PhDr., Mgr. Jakub Formánek (nemocniční kaplan FN Motol), Mgr. Jaroslava Chaloupková (vedoucí Acorusu, z.ú), B. Th. Vítězslav Vurst (nemocniční kaplan z organizace Nejste sami — mobilní hospic, z.ú.), Mgr. Petra Michalová, DiS. (Unie porodních asistentek, z.s.).

Po odpoledních panelech následovala dlouhá objevná diskuse o tom, jak a kam zařadit covid z hlediska typologie krize. Podle všeho se ukazuje, že náraz covidu v prvních vlnách by mohl být z hlediska prožívání zařazen mezi neodkladné krizové stavy. V průběhu času, jak se s covidem učíme zacházet, můžeme říci, že tuto tematiku, za předpokladu, že nedojde ke zvláště závažným a nepředvídatelným událostem, můžeme chápat jako dlouhodobou specifickou zátěž ohrožující a oslabující naše systémy, zátěž, která s sebou nese jistý krizotvorný potenciál, ale není krizí samotnou. Teprve při spojení tohoto potenciálu s dalšími vlivy — jiná krizová událost přicházející zvenčí nebo zevnitř systému — může eskalovat do krizového stavu různých podob. Důležité je nyní zaměřit se na střednědobé a dlouhodobé zvládací strategie. Na začátku covidu jsme rozvinuli řadu krátkodobých a efektivních zvládacích strategií, s tím si ale nyní již nevystačíme.

Konference pokračovala druhý den panelovou diskusí s názvem 4. „**Péče o pečující** — práce s vlastní krizí, únavou, potřebami, obavami, jistotami, zlostí, vyprahlostí...“ Čtvrtý diskusní panel připravila a vedla Mgr. Ing. Jana Herbst. Hosty panelu byli Bc. Bedřiška Kotmelová (zástupce vedoucí, Pečovatelské centrum Praha 7, p.o.), Mgr. Zuzana Čepelíková (psycholog, Paliativní tým VFN Praha), PhDr. Daniela Vodáčková (REMEDIUM Praha, o.p.s., KSP UK Praha), PaedDr. Michael Chytrý (soukromá praxe — psychoterapeut, supervizor).

Po panelové diskusí opět následovala práce „v hnízdech“ reflektující vlastní zkušenosti účastníků s péčí o sebe sama v kontextu covidu. Diskuse byla obdobným způsobem zaznamenána a dále ji zpracováváme.

Celou nahrávku konference je možné získat na www.remedium.cz.

Konference se odehrála ve velmi tvořivém duchu, účastníci projeví velkou chuť tvořit a objevovat, i formát konference se jevil jako motivující.

Zde jsou dvě vstupní sdělení:

1. Vstupní sdělení, PhDr. Daniela Vodáčková:

Vážené dámy a pánové, kolegové, drazí přátelé, předně vás chci všechny pozdravit a poděkovat vám, že jste v téhle komplikované době přišli, poděkovat mnohým z vás, že jste se podíleli na přípravě konference.

Předesílám, že naše setkání nemůže být konferencí expertskou, výhradně frontálně situovanou na řečníky, referáty a powerpointy. Na to jsme všichni příliš uvnitř dění samotného.

Vize celé konference spočívá ve sdílení zkušeností a pocitů s vámi, s lidmi, kteří prožívají, reflektují a své zkušenosti ukládají na správná místa. Design našeho setkání je konstruován s cílem zachytit co nejvíč vašich zkušeností.

Když jsme v létě konferenci plánovali, nenapadlo nás, že další covidová vlna znovu přijde v takové míře. Možná je to optimismus vojáka, který jde do bitvy a doufá, že vyvázne zdravý.

My lidi v současné době vyvíjíme spoustu obranných mechanismů a jsme jimi také obklopeni. David Boadella říká: „Díky bohu za naše obranné mechanismy. Měli bychom čas od času uspořádat jejich oslavu.“ Jistě se tohoto tématu tady dotkneme, tak jen k polaritě: Bod A, krajní bod úsečky: covid není a je to výmysl vlád — Bod B, druhá krajní polarita: na ulici budou mrazáky s mrtvolami.

Můj nejsilnější zážitek s polaritou A se před týdnem odehrál v Utrechtu. Byla jsem pozvaná k účasti na provedení mše od Josquina Deprez Missa Gaudeamus svými přáteli, kteří se zabývají interpretací staré hudby. Jsem očkovaná, ale taky plná všech možných obav a do letadla jsem nastupovala, ač bych nemusela, se třemi potvrzeními — antigenní test, PCR test a certifikát o očkování. V holandských restauracích lidé bez řečí ukazují certifikáty, všude je klid, situace a atmosféra obdobná jako tady. Největší problém nastal v kostele, podotýkám ortodoxně katolickém. Provedení mše bylo součástí bohoslužby ke svátku Všech svatých. Kázání bylo v holandštině, kterou nemluvím, a jen z tváří kolegů jsem četla — zlost a pobavení, a to už mi mezitím šeptali: farář říká, že covid není, a pokud tady nějaká nemoc je, potkává lidi bez víry. Nevím, jak to mají ortodoxní katolíci s liturgií, ale pili pak při přijímání z jednoho poháru. A já si uvědomila, že jsem si v kostele, ve společenské místnosti, asi dvacetkrát uvařila čaj atd. Nebojte, od té chvíle jsem si nechala udělat dvakrát test, jsem očkovaná... Mí kolegové hudebníci prožili kulturní šok ve vlastní zemi. Tolik k dokreslení obran.

Minulý týden jsem učila v kurzu Komplexní krizové intervence. Pokoušeli jsme se s frekventanty umístit téma covidu mezi různé typy hromadných neštěstí, a neshodli jsme se. Je covid přírodní katastrofou podobně jako jsou povodně, požáry, laviny či sesuvy půdy? Je covid důsledkem selhání technologie (druhý typ hromadného neštěstí)? Anebo, skoro se mi to nechce vyslovit, je covid vytvořen na základě lidského záměru? Do tohoto typu hromadných neštěstí patří například teroristické útoky, války, únosy lidí, rozšířené sebevraždy. Nevíme. Něco si myslíme. Možná si myslíme každý něco jiného.

Shodli jsme se s frekventanty ale na něčem jiném. Malé děti, které se narodily v covidové době nebo děti, které byly hodně malé, když se epidemie začala rozšiřovat, mají úplně jinou normu toho, jak vypadá civilizace. A myslím také na druhou stranu generace, lidi, kteří umírali na důsledky covidu vzdáleni možnosti být dobře doprovázeni svými blízkými. Nedokážeme zatím určit rozsah, ale máme co do činění se vstupem do generačního traumatu.

V předjaří tohoto roku jsem byla pozvaná k debatě pro časopis Echo, v němž řada různě zaměřených hostů vyhodnocovala dosavadní zkušenosti s covidem. V jednu chvíli se tam utkali Igor Chaun, skalní odpůrce očkování, přinášel argument za argumentem a žurnalista Aleš Palán, který očkování obhajoval, přinášel argument za argumentem. Debata se po chvíli začala měnit v souboj, vyostřovala se, začalo to vypadat drsně. A přitom oběma diskutujícím šlo o to stejné — o pocit bezpečí. Každý ho hájil z jiné strany spektra. Potřebu znovunabýt pocitu bezpečí mají paradoxně, myslím si, i zastánci konspiračních teorií.

Každý den v psychoterapeutické praxi vyslechnu alespoň padesát dost protichůdných názorů. Jistě to znáte taky. Co s tím děláte? Mně pomáhá ta předchozí úvaha — jde o různé přístupy k základní potřebě — bezpečí.

Ráda bych se ale dostala k ještě jednomu úhlu pohledu. Psychoanalytický koncept obranných mechanismů má jistou blízkost k pojmu coping mechanismy — mechanismy zvládnání. Jde o vrstvu prožívání a chování, posunutou do oblasti možností, jak s nároky zacházet.

Vlastně mě na tématu covidu přitahuje právě tahle oblast. Dívat se na zvládací a autosanační mechanismy — co jsme se díky covidu naučili, jak jsme vyrostli? Může nás covidová doba naučit něčemu dobrému? Učíme se to? Umíme už něco z toho? Moc bych si přála, abychom se na této konferenci dotkli také některé z těchto otázek.

Vracím se k naší prožitkové a lidské dvojroli — nikdo z nás se na osobní rovině covidu nemůže vyhnout, i když zrovna neonemocníme. Od nás se jako od odborníků toho očekává spousta. Předpokládám, že tu jsme především od toho, abychom přesně tyto zkušenosti spolu sdíleli.

Děkuji za pozornost a těším se na naše diskusní fórum.

2. Vstupní sdělení, Mgr. Adam Borzič

Vážené dámy a vážení pánové,
milí přátelé,

když mě Daniela Vodáčková před létem požádala o pár meditativních myšlenek v úvodní části této konference, bral jsem to jako výzvu. Ale jak se přibližoval termín sepsání textu, začal jsem cítit, že ztrácím pevnou půdu pod nohama. Dílem jsem cítil tuhle vratkost, protože jsem na takovéto konferenci poprvé. Ale ještě větší podíl má samotné téma. Reflektovat situaci, která ještě neskončila, je vždy tak trochu work in progres, tak trochu na dluh. Ještě před létem jsme mohli doufat, že covid odchází, ale dnes i přes stoupající proočkovanosť připlouvá vlna další. A v této situaci se odehrává i naše setkání.

Ale nejistá půda patří k pandemii bytostně. Tato kolektivní globální událost je v jistém smyslu pro každého z nás milníkem, něčím, co bychom si před rokem 2020 sotva představili. Navíc vzhledem k závažnosti krize, která dopadá na lidské životy a v mnoha případech je surově ukončuje, jsme konfrontováni s celou škálou témat zásadního významu. Kolektivní ohrožení nemocí před nás staví témata rozepjatá mezi životem a smrtí, otázky zdraví a nemoci, ale do hry se dostávají i otázky společenské odpovědnosti a svobody, solidarity a péče, přístupu k informacím a důvěry ve vědu, a také se před námi zjevují témata filosofičtěji laděná, jako je vztah k času a prostoru. Náš život se touto krizí radikálně mění, avšak zatím nevíme, v jaké míře a do jaké hloubky.

Cítím nejistou půdu pod nohama i proto, že jakkoli tuto krizi zakoušíme společně, její dopady a projevy jsou různé. Jinak budu krizi zakoušet já, jemuž nikdo blízky nezemřel a jinak někdo, komu odešla milovaná bytost. Jiný dopad bude mít na matku samoživitelku, a jiný na někoho zajištěného. Jiné zkušenosti budou popisovat ti, co pečují o fyzické zdraví a jiné ti, co pečují o zdraví duševní. Jinak tuto krizi prožívají rodiče s dětmi a jinak bezdětní. Jinak ten, kdo covid prodělal, a ten, kdo nikoli. Jinak bohatý Evropan a jinak chudý Ind. Z logiky věci je pokus o celkovou reflexi jen prozatímní. Pokouším-li se o takovou meditaci, jsem si od začátku vědom její problematičnosti. Přesto věřím, že se v této krizi vynořuje i to bytostně společné.

Každá krize, jak napovídá etymologie i zkušenost, je rozcestím, a vždy záleží na našem uchopení a zpracování. Těm, kdo během této pandemie zemřeli a zemřou, to

samozřejmě život nevrátí. Ale pokusíme-li se na individuální i kolektivní rovině tuto krizi promyslet a procítit, můžeme v tom tíživém dění najít zrnka smyslu a případnou inspiraci pro příští kolektivní křížovatky, které nás soudě například dle klimatické krize v budoucnosti sotva minou. Právě v tom vidím smysl našeho dnešního setkání.

První obraz, o němž chci meditoval, je obraz *Temné noci*. Tento básnický obraz pochází od španělského barokního básníka a mystika sv. Jana od Kříže, který jím označoval období, kdy je duše uvedena do stavu prázdnoty a nevnímá přítomnost Božího světla. V prostoru temné noci je třibena a očišťována a setkává se s pravdou o sobě a s božstvím v tichu za všemi obrazy. V psychologickém světě temnou noc zpopularizoval Thomas Moore ve své slavné knize *Temné noci duše*, který z ní učinil metaforu pro ty krizové situace v našich životech, které se nás dotýkají do hloubky. V úvodu této iniciační knihy píše slova, která se mi zdají pro covidovou meditaci zásadní:

„Každý lidský život se skládá ze světla i temnoty, ze štěstí i smutku, z vitality i odumírání. Rozdíl spočívá v tom, jak se na tyto rytmy díváte, a jaký postoj k nim zaujmete. Chcete setrvat v iluzích a odvracet pozornost zábavou? Budete se chovat cynicky a depresivně? Nebo hodláte otevřít své srdce tajemství, které je přirozené jako slunce a měsíc, den a noc, léto a zima?“

Jakkoli můžeme vést debaty, zda tato krize vznikla přirozeně, neb někteří se domnívají, že tento virus je plodem lidských experimentů, to, co do našeho života přinesla ve zvýšené míře, jsou nemoc a smrt, strach a nejistota, tedy skutečnosti vlastní životu jako takovému. V naší covidové noci jsme s touto základní nejistotou života konfrontováni naléhavěji a radikálněji. A i když mediální magie neosobních čísel tuto konfrontaci zakrývá, všichni víme, jak nejisté ovzduší dýcháme. Jsme na kolektivní rovině intenzivně vystaveni pomíjivosti a zranitelnosti existence. Jsme vystaveni temné straně života. To na nás přirozeně působí, to nás učí a proměňuje.

Pro Jana z Kříže i Thomase Moora je temná noc také příležitostí zahlédnout neviditelné světlo ukryté v útrokách samotné tmy. Je otázka, zda lze žít smysluplný život bez vědomí konečnosti a křehkosti. Nesamozřejmost a existenciální nejistota dávají životu jeho smysl. Naše civilizace se temnoty straní, o to hroživěji temnota někdy vrhá svůj stín. Pandemie není jedinou bolestivou zkušeností současného světa. V některých částech světa se válčí a v jiných hladoví. Žijeme uprostřed masivního vymírání živočišných druhů, v době závratně rychlého oteplování planety. Dlouhodobě zakoušíme krizi demokracie a sociální nerovnováhu. Můžeme všechny tyto skutečnosti vytěšňovat, anebo může být jedním z darů této covidové konfrontace s pomíjivostí zvýšené vědomí utrpení a z něho povstávající soucit a zájem o svět.

Temná noc nás může učit hlubšímu vědomí vlastního utrpení i utrpení druhých a probudit naši schopnost pečovat o sebe i druhé. To, co známe z terapeutických zkušeností, platí i na kolektivní rovině. Péče a vnímavost mohou utrpení zmírnit a někdy i transformovat. Konfrontace s pomíjivostí nás vždy vede do radikální nejistoty, kterou v naší přirozené touze po bezpečí, snášíme jen těžce, ale současně nás otevírá hloubce života a může vést až i k prožitku vděčnosti za nesamozřejmý dar bytí.

Temná noc je i časovou metaforou. Tato krize nás konfrontuje s mystériem času. Určitě nejsem sám, kdo během lockdownů zakoušel mizení budoucnosti. Dokonce

i v období uvolnění restrikcí, je budoucnost vratká veličina. I nad touto konferencí se vznášel stín možného odkladu. Podivná plíživost, to divné nekonečno, které mnozí z nás pociťovali, se mísilo s palčivou otázkou, kolik času nám ještě zbývá. A tak se během této krize nečekaně vynořila samotná přítomnost.

Jestli mně samému, mým blízkým a klientům v této krizi něco opravdu pomohlo, tak to byla křehká důvěra v přítomnost, která jediná v toku nejistého dění představovala spolehlivý základ pro orientaci v událostech. Je to vskutku zenový paradox, že něco tak prchavého, jako je přítomný okamžik, se může stát základnou energie a naděje. A tak mě tato krize naučila, jak je důležité se dívat po světě, naslouchat pečlivě jeho zvukům, vnímat citlivě jeho pachy a vůně, plně si ho vychutnávat a pozorně jej zkoumat dotekem. Každodenní mindfulness — plná všímavost, jak raději říkám, se v této době ukázala jako praktická forma péče o duši, užitečná i při zvládání náročnějších emocí.

Ale covidová krize ukázala také nesmyslnost našeho dosavadního civilizačního tempa. Možná opět nejsem sám, kdo tyto podzimní měsíce, kdy se zdánlivě mnohé vrátilo do normálu, pociťuje jako čímsi zběsilé období. Jako bychom se mermomocí chtěli vrátit tam, kde už dávno nejsme, skrýt před sebou vlastní i kolektivní vyčerpání. Pomalost některých dnů v uzávěře jsme mnozí prožívali jako objev, že lze žít i jinak. Možná některým z nás došlo, že v honbě za civilizačním růstem se skrývá cosi proti-životního. A tak temná noc covidu z některých z nás udělala tak trochu taoisty, naučila nás odevzdávat se nezajištěnému proudu života a vědomě se pokoušet zpomalit jeho tempo.

Druhý obraz, o němž bych zde rád meditoval, je *zranitelná síť spolubytí*. Tento obraz má původ v mahájánovém buddhismu, a vyjadřuje představu, že skutečnost se podobá síti živých drahokamů na náhrdelníku boha Indry, které se navzájem odrážejí a prostupují a společně tvoří jediné tkanivo. Každá bytost, každý živý tvor tvoří s ostatními tvory jeden nerozpojitelný celek. Nemusíme být buddhisté, abychom si povšimli, kolik je v tomto obraze pravdivého. Jestli něco covidová krize odhaluje, pak skutečnost, jak jsme vzájemně propojeni a na sobě vzájemně závislí. Během lockdownů mě opakovaně fascinoval paradox, že vynucená izolace ukazovala naši vzájemnou odkázanost, stávala se formou vztahu a ohleduplnosti. A mnozí z nás objevili při on-line terapiích nečekanou blízkost a niternost neodvislou od sdíleného prostoru. A tak i naše oddělení bylo formou spolubytí.

Indrova síť je přirozeně zranitelným prostorem, protože ji obývají živí zranitelní tvorové. V době kolektivního ohrožení a nemoci je zranitelnost sítě obnažená na kost. Sám se v těchto dnech cítím zranitelný a nejistý a uvědomuji si, že tuto zkušenost opět sdílím na určité rovině s ostatními. Tato společná zranitelnost se zvláště na počátku pandemie stala i zdrojem solidarity, soucitu a vzájemnosti. Na tomto místě bych rád odcitoval z textu, který mě před časem uchvátil, protože téma zranitelnosti v době pandemie klade do společenských souvislostí. Politoložka Anna P. Durnová v článku „Tragédie z centra Vídně jako příběh lidskosti“ píše:

„Kanadský feministický sociální teoretik Michael Orsini mluví v souvislosti s událostmi letošního roku o nutnosti přestat chtít po lidech, aby byli odolní. Odolnost se stala jedním z klíčových témat výzkumu role emocí ve společnosti a politice. Odolní jedinci umějí lépe čelit společenským nebo přírodním katastrofám. Neustálý nárok

na odolnost však zároveň vytváří obraz člověka, který dohlíží nad svými emocemi. Křehkost a zranitelnost ustupují technikám odolnosti. Zranitelnost je přitom pro politiku klíčová, protože ji odkrývá jako souboj o to, čím a jaké emoce jsou legitimní a kdo dostane prostor při řešení společenských problémů. Zranitelnost dává prostor subjektivním, leckdy nesourodým příběhům každého z nás, a umožňuje, aby se staly součástí politické debaty. Znovuobjevení lidskosti je součástí takové zranitelnosti a je důležitým momentem tohoto roku. Ukazuje totiž, že lidská soudržnost je přes všechnu polarizaci ve společnosti, která nám je neustále předkládána, možná. Nenechme tento příběh zatlačit do pozadí. To, co nás nakonec zachrání, není totiž bezchybná vláda, ale schopnost reflektovat své emoce a připustit si, že jsme přes všechny své možnosti a moderní vymoženosti jenom lidé. Lidé, kteří umějí najít způsob, jak se navzájem podpořit — ať už na Whatsappu, v obývacím pokoji nebo na veřejných prostranstvích.“ Konec citace.

Na současném rozdělení v otázce očkování dobře vidíme, že se nám v naší společnosti soudržnost udržet příliš nepodařilo. Ve společnosti, která byla již před covidem silně rozdělená, to není velké překvapení. Toto rozdělení si našlo novou trajektorii, tentokrát po ose očkování — neočkování. Jakkoli jsem zastáncem očkování a vadí mi dezinformace i pseudo-ezoterické slátaniny, nejsem nakloněn nátlaku, jemuž jsou odpůrci očkování leckdy vystaveni. Mezi mými klienty jsou i lidé, kteří očkování vášnivě odmítají. I oni jsou motivováni pocitem ohrožení. Snažím se jejich strachům naslouchat, i když je to pro mě místy těžké. Neslyším v jejich odmítání sobectví, spíše nedůvěru v současný systém a naši západní medicínu.

Místy mě argumentace některých odmítajících vede k úvahám, do jaké míry jsme naši společnost vystavěli na dominanci racionality, takže se nám vrací vytěsněná iracionalita. A do jaké míry jsou naše společenské postoje týkající se těla a duše celistvé. Kladu si také otázku, nakolik ve společnosti, která tolik let zdůrazňuje význam jedince, a kde se jistě politické síly vyžívají ve štěpení a rozeštvávání společnosti, je možné po lidech vyžadovat sdílenou odpovědnost a solidaritu. Nicméně jakkoli jsem bytostně přesvědčený, že všeobecná proočkovanost je žádoucí, cítím, že bychom měli s lidmi odmítajícími očkování vést poctivý dialog, pokud je to možné, a oni o něj stojí. Jinak se bude naše síť otřásat dál.

Poslední bod, který nám covidová krize zjevuje, je význam péče v nejširším smyslu. Zatímco v dobách před covidem byly mnohé zcela nezbytné formy péče nedostatečně společensky oceňovány, začínáme pomalu chápat, že docenění péče je doslova evolučně nezbytné. Covid odhalil všechnu tu každodenní péči v rodinách i v zdravotnických zařízeních, všechnu tu často přehlíženou práci, dokonce i lidé za pultem se na chvíli dočkali zaslouženého potlesku. Proto jedním z darů covidové krize může být nový společenský postoj k péči. Konečně i význam péče o duši se v těchto časech vyjevuje. O to zpětně působí coby neuvěřitelně nezodpovědný postoj ze strany našeho státu, kdy v čase lockdownů byla oficiálně znemožněna práce soukromých psychologů a terapeutů. Něco to o vztahu našeho státu k duševnímu zdraví jeho občanů vypovídá. A také to něco vypovídá o světě, jemuž vládne materialismus.

Jak vidno, tato krize zjevuje do velké míry to, co je nám společné. Naši vzájemnost a odkázanost na nejisté půdě života tváří v tvář možné smrti. Jsem přesvědčený, že tato dynamika společného musí najít svůj prohloubený výraz i v našich psychologických

a psychotherapeutických pohledech a postojích. Jako by se naplňovaly troufalé intuice Jamese Hillmana, že budoucí psychologická péče bude muset vzít radikálněji v potaz to, co nás spojuje, to společné a kolektivní. Vidím v této tíživé a úmorné době plné bolesti i jistou naději. Naději na přechod k vzájemnějšímu světu — ke světu spolubytí. Jedna moje moudrá klientka mi nedávno odcitovala větu z románu *Zed'* spisovatelky Marlene Haushofer, která nejen vystihuje její stav, ale domnívám se, že tak trochu i situaci nás všech v dobách covidu:

„Je pro mě těžké při zaznamenávání rozlišovat své dřívější Já, a to nové, o němž si nejsem jistá, jestli už je nepohlcuje jedno větší My.“

Jinými slovy: v tomto příběhu jsme společně.
Děkuji Vám za pozornost!

Daniela Vodáčková

Department of Social Work, Faculty of Arts (Katedra sociální práce, Filozofická fakulta)
Charles University (Univerzita Karlova)
nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Praha 1
ORCID ID: 0000-0002-9518-8821
daniela.vodackova@ff.cuni.cz